

RESUM I CONCLUSIONS

JORNADA TÈCNICA

**“10 ANYS DE LA LLEI DE PATRIMONI ARBORI
MONUMENTAL A LA COMUNITAT VALENCIANA”**

10/05/2016 - Jardí Botànic de la Universitat de València

RESUM

PRESENTACIÓ

En la presentació de les jornades intervingueren D^a. Ana Ibars, Subdirectora del Jardí Botànic de la Universitat de València, D. Antoni Marzo, Director General de Medi Natural i d'Avaluació Ambiental) i D. Julià Álvaro, Secretari Autonòmic de Medi Ambient i Canvi Climàtic de la Generalitat Valenciana.

D^a. **Ana Ibars** comentà la problemàtica de l'arbrat monumental al Jardí Botànic.

D. **Antoni Marzo**, a banda de ressaltar la importància de la Llei 4/2006, va expressar un agraïment a tots els que han estat treballant per la Llei de Patrimoni Arbori en els darrers 10 anys, i en la gestió dels arbres monumentals.

D. **Julià Álvaro** parlà dels arbres monumentals com elements acumuladors d'història, i de la vertebració del territori valencià.

PONÈNCIES

EL CATÀLEG D'ARBRES MONUMENTALS I SINGULARS DE LA COMUNITAT VALENCIANA: AVANÇOS I PERSPECTIVES

Ricardo Barberá, tècnic de patrimoni arbori monumental de VAERSA-CIEF, va presentar un resum dels aspectes més rellevants de la Llei de Patrimoni Arbori de la Comunitat Valenciana, incloent les diferències entre els tipus de protecció a que fa referència la llei -genèrica i expressa-, i com canalitzar les iniciatives privades i municipals per a protegir i afegir arbres al Catàleg. Així mateix va presentar la situació actual del Catàleg Valencià, que consta ara de aproximadament 1500 arbres pertanyents a 78 espècies, dels quals el 86% són arbres de protecció genèrica, i el 14% d'interès local.

També senyalà que entre les línies prioritàries de treball de la Generalitat Valenciana es troba el desenvolupament del Reglament, mitjançant el qual es definiran els criteris ("factors de monumentalitat") per a l'assignació dels exemplars a les diferents categories de protecció expressa que estableix la Llei (arbre monumental i arbre singular).

VISITA GUIADA PER L'ARBREDA MONUMENTAL DEL JARDÍ BOTÀNIC

Exemplars de característiques especialment rellevants

José Plumed, tècnic especialista, i **Manuel Costa**, professor honorari, del Jardí Botànic, van guiar un recorregut pel Jardí Botànic mostrant alguns dels seus exemplars més notables; durant aquesta visita es va advertir del perill de que els arbres monumentals es convertisquen en una "moda", comportant un increment de la freqüentació a la zona on habiten; sense mesures adequades de gestió i protecció, això podria repercutir negativament sobre ells, accelerant els processos de senescència. La expressió "morir d'amor" va ser emprada per tal de definir aquesta situació, i la mateixa advertència va ser formulada per altres ponents durant la jornada.

Exposició de materials i tècniques per a la conservació en altura

Julio L. Martos, tècnic especialista de VAERSA-CIEF, va fer una completa exposició relatada dels materials i tècniques de trepa, progressió i assegurament que es fan servir coordinadament als treballs de conservació de grans arbres.

Demostració de treballs d'inspecció i conservació en altura

Luis Blas, tècnic especialista del Jardí Botànic, i **Marta Muñoz**, tècnica en arbres, varen mostrar el procediment que s'empra per desmuntar, per seccions, una branca de dimensions considerables, amb descens controlat de les restes de poda, accedint amb una plataforma elevadora mòbil de personal.

En aquestes dos darreres exposicions es mostrà que els treballs que es fan als arbres monumentals són molt delicats i comporten no pocs riscos; encara que no hi existeix una titulació oficial per desenvolupar dita feina, s'ha de tindre una formació adequada, experiència suficient i equipament reglat específic.

LA CONSERVACIÓ EN FASE SENESCENT I COM ASSUMIR EL RISC

Jaime Güemes, conservador del Jardí Botànic de la Universitat de València, va fer un recorregut per la història del Botànic per tal de fer entendre la problemàtica actual a que s'enfronten. Explicà com algunes de les grans modificacions que van haver de fer-se al Jardí en el passat (apertura de rases per al drenatge, canvi dels nivells del terreny, etc.) havien passat factura als exemplars més vells, en alguns casos al poc temps i en altres, després de molts anys.

Güemes recalçà que els errors del passat van ser fruit del desconeixement, però que ara seria inadmissible tornar a cometre'ls. En l'actualitat, el Jardí rep unes 200.000 visites a l'any, però compta amb experiència acumulada i personal especialitzat en tasques d'arboricultura, la qual cosa permet compatibilitzar la conservació dels arbres senescents, al temps que es minimitza el risc de caiguda de branques o del propi arbre.

TAULA REDONA: ELS CATÀLEGS MUNICIPALS

Modera **José Moya**, tècnic de l'Àrea de Medi Ambient de IMELSA

Ajuntament de Soneja

Miquel-Àngel Rodríguez, agent de desenvolupament rural de l'ajuntament de Soneja (Castelló), exposa que aquest va ser un dels municipis pioners en la protecció d'arbrat per la Llei 4/2006; al l'any 2010, tan sols 4 municipis de Castelló havien elaborat els seus catàlegs d'arbres monumentals d'interès local. En aquells temps van ser beneficiaris d'ajudes per part de la Generalitat per realitzar accions de conservació dels exemplars; i es remarcà que concedir de nou aquestes ajudes seria molt important. La protecció per la Llei 4/2006 ha permès disposar de la col·laboració del personal tècnic de Conselleria: estudi sanitari, poda i aplicació de repel·lents de *Tomicus* sp. al Pi de la Bassa de la Dehesa, entre altres actuacions.

Rodríguez explicà també que s'han signat convenis de col·laboració amb dues associacions de custòdia del territori, i que s'està fent una guia local d'arbres monumentals i es volen instal·lar plaques identificatives, per la qual cosa s'assenyala que seria de gran interès que Conselleria oferís un model per a la senyalització.

Ajuntament de Riba-roja de Túria

José Morales, coordinador del projecte EcoRiba de l'Ajuntament de Riba-roja de Túria (València), explicà que ja fa 20 anys (al 1996) que es va fer el primer inventari d'arbres singulars del municipi, que va ser publicat en una revista d'àmbit comarcal.

L'any 2005, davant la mancança de normativa, el municipi impulsà una ordenança local atesa la necessitat de protegir el seu patrimoni arbori. El Catàleg va haver d'adaptar-se poc després, amb la promulgació de la Llei 4/2006, que permet gaudir d'una comunitat més gran com és el Catàleg d'Arbres Monumentals i Singulars de la Comunitat Valenciana. Morales es va dirigir als municipis del voltant, animant-los a protegir els seus arbres, de manera que el visitant tinga opció a recórrer els arbres emblemàtics no només d'un poble, sinó d'un àmbit més gran com el Parc Natural del Túria.

Morales també remarcà la necessitat de l'educació ambiental per tal de dignificar i donar visibilitat a l'arbre, al qual cal mirar-lo des de fora de la visió antropocèntrica. Va assenyalar que els arbres estan arrelats no només a la terra, sinó també a la nostra història, i que "un arbre arrancat del seu lloc i plantat a un altre es converteix en un trofeu", paraules que amaguen consideracions ètiques que no sempre són tingudes en compte.

Ajuntament de l'Alfàs del Pi

José Manuel Pérez, tècnic municipal de medi ambient de l'Ajuntament de l'Alfàs del Pi (Alacant), exposa com els arbres monumentals són símbols d'identitat, valor i respecte dels pobles. El nom d'aquest municipi, lligat a un pi, és un bon exemple: no és un nom casual, està contant part de la seua història, i mostra com els habitants, ja en temps antics, es van sentir vinculats sentimentalment a aquest arbre.

El Catàleg municipal de l'Alfàs del Pi, aprovat al 2004 a l'empar d'una ordenança municipal, està en evolució continua i compta en l'actualitat amb 40 exemplars protegits, entre els quals destaca el garrofer de la Foia Brell, que és el més gran de la Comunitat Valenciana. Fa pocs anys aquest arbre es trobava una situació greu, i gràcies al suport de Conselleria es va poder identificar mitjançant trampeig fotogràfic un dels agents que li perjudicava, i es van prendre mesures adequades per a la millora de l'arbre, que en poc temps es va recuperar notablement.

A banda d'això, l'ajuntament realitza diverses actuacions tant de tipus tècnic com divulgatives, com estudis dendrològics, instal·lació de reg, col·locació de puntals de suport, visites organitzades, etc., per garantir la conservació del seu patrimoni arbori.

LES PALMERES EN L'INVENTARI D'ARBRES MONUMENTALS DE LA CIUTAT DE VALENCIA

Santiago Uribarrena, cap de la secció tècnica de patrimoni arbori a l'Ajuntament de València, va remarcar la idea de respecte mitjançant el terme *cohabitació* entre els éssers humans i els arbres. Exposà que el consistori treballa actualment en la declaració d'arbres i conjunts arboris d'interès local, i va presentar les fitxes model que s'utilitzen, així com les fitxes que es van elaborar per facilitar el procés de participació ciutadana.

Així mateix, l'Ajuntament ha fet un inventari dels exemplars protegits directament (protecció genèrica) per la Llei 4/2006 a la ciutat de València: s'assenyalà que els arbres i palmeres "monumentals" són majoritàriament espècies al·lòctones, i que les palmeres constitueixen el 84% dels exemplars protegits (i entre aquestes, el 57% són datileres).

Les xifres evidencien la necessitat de modificació dels paràmetres que estipula la Llei per protegir a la família de les palmeres que, representant tan sols un 12% de la fracció arbòria de la ciutat de València, constitueixen el 84% dels exemplars protegits.

D'altra banda, s'explicà que actualment existeixen dues problemes greus en la gestió de les palmeres monumentals: el morrut roig i la fractura dels exemplars, que en ambdós casos afecten a la seguretat pública.

GRUP DE TREBALL D'ARBRES SINGULARS DE LA SOCIEDAD ESPAÑOLA DE CIENCIAS FORESTALES (SECF)

Susana Domínguez, coordinadora del grup de treball, presentà el grup d'arbres singulars de la SECF, que es va llançar en 2015, i les línies en les que es vol treballar, per la qual cosa es conformarien 3 grups de treball: un relacionat amb la normativa i la gestió, amb la finalitat d'intentar buscar criteris comuns per als catàlegs i homogeneïtzar normatives; un altre amb la investigació, per ajudar al gestors d'arbres singulars; i un tercer relacionat amb la divulgació, per tal de desenvolupar protocols de divulgació dels arbres singulars. Domínguez va explicar que l'objectiu del grup és crear una xarxa de treball que ajude a la millor gestió i coneixement d'aquests exemplars, i oferí la possibilitat d'unir-se a aquells experts que ho desitgen.

CULTIU, PAISATGE I HISTÒRIA

Ramón Mampel, Secretari General de l'Unió de Llauradors i Ramaders, oferí un discurs ple de sensibilitat cap a les oliveres i en conjunt cap als arbres monumentals. Les oliveres són l'espècie més nombrosa al Catàleg Valencià; el seu cultiu és molt antic, i és essència del mediterrani, ens identifica i uneix més que qualsevol altra espècie. Mampel és natural del municipi de Traiguera, terra d'oliveres, i membre de la Cooperativa Clot d'en Simó, que comercialitza oli d'oliveres mil·lenàries, i és per tant un bon coneixedor de la matèria.

GESTIÓ DE L'ARBRAT SINGULAR EN ALTRES AUTONOMIES

Modera **Lluís Serra**, Agent mediambiental de la Generalitat Valenciana.

Múrcia

Félix Carrillo, Doctor en biologia de l'empresa Latizal SL, col·labora com a assessor tècnic d'arbrat singular a la Comunitat de Múrcia. Carrillo va exposar que encara que aquesta és una autonomia sense normativa específica, la Regió de Múrcia promou projectes de gestió i conservació a través d'empreses consultores i altres especialistes en

executar accions de conservació, i que porten treballant en aquests temes des de fa més de 20 anys; els inventaris que s'han fet s'han publicat en dos monografies, una editada al 1997 i l'altra a l'any 2000.

Carrillo presentà alguns dels exemplars més notables, i diverses accions de conservació que s'han dut a terme, l'objectiu de les quals ha sigut sempre prolongar el màxim possible la vida dels exemplars.

En Múrcia es pretén impulsar una proposta de normativa sota la figura de Monument Natural; de 1590 arbres del Catàleg d'Arbres Singulars de la Regió de Múrcia (inèdit, 2010), 153 podrien ser considerats Monuments Naturals.

Illes Balears

Rafael Mas, tècnic de Protecció d'Espècies del Govern de les Illes Balears, presentà la Llei d'arbres singulars de Balears, que data de l'any 1991 i protegeix, en l'actualitat, 75 exemplars, i una mostra de les actuacions que s'han dut a terme al llarg del temps.

Volem destacar alguns dels elements que es van esmentar i que són diferents als de la Llei valenciana: en la llei balear no hi existeix una protecció genèrica, sinó que els arbres s'han d'incloure al Catàleg per estar efectivament protegits, i la protecció és irreversible: els exemplars només poden ser descatalogats quan es moren; d'altra banda, l'entorn de protecció, ha de tindre, com a mínim, un radi igual a l'alçada del exemplar; i la Conselleria assumeix el manteniment del bon estat dels arbres, assessorant tècnicament de les mesures adients i assumint les despeses de conservació. Malgrat això, la partida pressupostària és molt limitada (30000 €), encara que algunes actuacions es fan directament per l'empresa pública IBANAT.

Mas comentà també que la importació d'oliveres ornamentals ha generat la pitjor bioinvasió moderna de la història de les Balears, portant ofidis a les Pitiüses, on mai abans havien existit, i generant un risc d'extinció per les espècies autòctones de sargantanes.

Catalunya

Eduard Parés, Cap de Secció de Gestió d'Espais Naturals del Servei d'Espais Naturals Protegits de la Generalitat de Catalunya, exposa que fa 29 anys de la primera protecció a Catalunya. Els decrets sobre declaració d'arbres i arbredes monumentals (1987), d'interès comarcal (1988) i d'interès local (1999), es basen en la llei catalana 12/1985 d'espais naturals, encara que també és freqüent la protecció en el marc de plans urbanístics municipals (com a elements vegetals d'interès botànic o cultural), o d'acord amb la legislació del patrimoni cultural (cas de jardins i parcs històrics). A Catalunya hi ha protegits actualment (2015) 1640 arbres: 240 arbres monumentals (71% d'espècies autòctones) i 1400 en les altres categories.

En aquesta ponència destacà la sistematització del treballs realitzats i la riquesa de dades de les fitxes que varen presentar-se, així com la cartelleria d'identificació amb nombroses dades històric-culturals.

TAULA REDONA: DATACIÓ D'EXEMPLARS VELLS

Modera **Miquel Ibáñez**, director tècnic del Banc de Llavors-CIEF.

Datació: Temps i Arbres

Jesús Julio Camarero, investigador a l'Institut Pirinenc d'Ecologia del CSIC, oferí una aclaridora ponència d'introducció a la dendrocronologia, incloent-hi els mètodes que poden emprar-se per a la datació dels arbres i les particularitats en cada cas, i diversos exemples que mostren que les velocitats de creixement dels exemplars canvien segons la espècie o les condicions ambientals.

A la segona part de la exposició va centrar-se en les dos espècies més nombroses del Catàleg Valencià, l'olivera i la savina turífera. Segons les publicacions científiques disponibles, entén que l'edat de les savines pot conèixer's per recompte d'anells, mentre que no es pot esbrinar l'edat de les oliveres pel mateix mètode

Mètode per a la datació d'arbres vells

José Luis Lousada, investigador de la Universitat de Trás-os-Montes y Alto Douro, explicà que la datació d'oliveres és reconeguda per molts com molt difícil i inclús com impossible, d'una banda per la dificultat de comptar els anells, que en el cas d'aquesta espècie no es distingeixen amb la mateixa facilitat que en altres, i per altra part perquè la part central de l'arbre sol estar buida. Lousada explicà com s'ha aconseguit un mètode per datar exemplars vells d'oliveres, finançat per una empresa privada, i protegit per una patent.

Mesuraments i datacions d'arbres centenaris de la Puebla de San Miguel

Jesús Monedero, Agent Mediambiental de la Generalitat Valenciana, mostra com a partir de recompte d'anells i mesurament de soques de la zona, ha determinat la taxa de creixement radial anual de la savina turífera, la pinassa i el pi silvestre a la Puebla de San Miguel. A partir d'aquestes taxes i aplicant lleugeres correccions en funció de l'altitud i disponibilitat d'aigua es pot estimar l'edat de cada arbre.

Monedero explicà les dificultats que es troben a l'hora de mesurar el perímetre normal del tronc dels exemplars quan el relleu és acusat i la base de l'arbre costa d'identificar; o el perímetre equivalent quan surten braços abans de 1,3 m d'alçada, o l'exemplar es compona de diversos peus; i també quan el tronc té ferides o està incomplet.

La seva exposició dóna compte de l'interès i rigor emprat en l'inventari i datació, sent el compendi de savina turífera del Catàleg obra principalment seua, havent aportat fitxes de més de 200 exemplars.

Per a aquesta taula rodona es varen escollir l'olivera i la savina turífera perquè són les espècies més abundants del Catàleg, i a més compten amb el major nombre d'arbres protegits sota el criteri de l'edat (per tenir més de 350 anys), el qual és un criteri que, usat amb poc rigor, pot donar lloc a catalogacions errònies.

CONCLUSIONS

Els arbres monumentals desperten admiració i interès en la societat: com es va dir durant la jornada, poques vegades es veu un auditori amb aforament complet quan de plantes es tracta. Un total de 224 persones van acudir a l'esdeveniment, entre científics i experts, administracions, estudiants i públic general. Altres 70 persones van manifestar el seu interès per acudir a la jornada, encara que per motius de limitacions d'espai, no van poder assistir a l'acte.

La raó d'aquest inusual interès és, en gran part, allò que tantes vegades va ser repetit en la jornada: els éssers humans ens sentim vinculats sentimentalment a aquests arbres; en contemplar-los, és inevitable pensar en quantes coses hauran vist: són testimonis vius de la nostra història.

La divulgació en premsa, ràdio, televisió i xarxes socials, sens dubte ha afavorit aquest interès, i ara ens enfrontem a un nou repte: gestionar l'ús recreatiu i educar a la població perquè, juntament amb l'admiració, vaja de la mà el respecte i la consciència que aquests éssers aparentment invulnerables, són també sensibles.

Malgrat l'exposat en els paràgrafs anteriors, lamentablement segueix havent-hi gent que, insensible a tot, comercia amb ells o els destrueix. Durant la jornada es va visionar un fragment d'una entrevista a la directora de la pel·lícula "El Olivo" -recentment estrenada-, que reflecteix aquesta realitat. A la Comunitat Valenciana, amb la promulgació de la Llei 4/2006, hi ha una eina amb la qual lluitar, però s'ha de seguir treballant a evitar aquestes conductes: l'educació segueix sent un repte.

Sovint, els arbres monumentals requereixen cures: un raig va partir un dels seus braços, o el tronc es va trencar a conseqüència del pes de la neu en un any particularment fred, o l'exemplar mostra signes de debilitament progressiu. En aquests casos, es requereix l'ajuda d'eines i materials específics, manejats per especialistes, que milloren, frenen o ralentisquen el procés de deteriorament. Un maneig inadequat pot acabar amb la vida de l'arbre ja ancià. La formació, l'experiència i el suport institucional són fonamentals per tal de fer un diagnòstic correcte i determinar quines actuacions són les que resulten més adequades

La jornada va mostrar a través de diferents ponències els avanços que s'han fet des de la promulgació de la Llei. Cal senyalar que la Llei ha beneficiat a alguns municipis, mitjançant subvencions, assessorament tècnic, o, en alguns casos, mitjançant l'execució de treballs de conservació per part de la Conselleria; en no pocs casos, els ajuntaments no posseeixen suficients coneixements o medis per tal de dur a terme les actuacions que necessiten els exemplars.

També es van explicar quines són les perspectives actuals: en el curt termini, la incorporació de nous exemplars (es preveuen prop de 600 noves incorporacions en aquest mateix any), la identificació dels titulars, i el desenvolupament del reglament de la Llei; i, a mitjà termini, la millora dels criteris de datació. En aquest sentit, va ser molt important la participació a la jornada de tècnics i científics, per tal d'avançar en el coneixement relacionat amb la dendrocronologia. L'estimació de l'edat dels exemplars ha d'estar basada en testimonis fidels (proves escrites, proves gràfiques o testimonis orals fiables), o deu sustentat-se sobre criteris tècnics suficientment contrastats; en cas contrari, es corre el risc de sobreestimar (o subestimar) l'edat dels exemplars.

La jornada va servir així mateix per donar a conèixer els serveis que presta Conselleria, i els assistents aprofitarem el fòrum per debatre sobre la matèria, millorar la informació disponible al respecte d'algun exemplar, o demanar assessorament.